

Управління ліквідністю банку в сучасних умовах

Досліджено поняття «ліквідність банку», проаналізовано сучасний стан ліквідності банків та банківської системи України, проведено залежність між обов'язковим резервуванням та ліквідністю банків, виявлено, що на сьогодні структура активів і пасивів банків не є оптимальною, але прямує до цього. Це може сприяти зменшенню додаткових ризиків і, зокрема, ризику ліквідності. Запропоновано надавати центральним банком внутрішньоденні кредити для підтримки ліквідності банків, що дозволить зменшити значні залишки коштів кореспондентських рахунків, відкритих банками в Національному банку України.

Ключові слова: банк, ліквідність, обов'язкове резервування, активи, пасиви.

Постановка проблеми. Серйозні проблеми, які існують сьогодні на макроекономічному рівні, значно ускладнюють стійке функціонування банків. В умовах глобалізації та під впливом світової фінансової кризи зросла невизначеність економічного, соціального і політичного розвитку. В епіцентр впливу потрапляє банківська система, стабільність якої підривається процесами, що пов'язані із дисбалансом її ліквідності. Ліквідність є важливою системною характеристикою банку, яка свідчить про фінансову стабільність, спроможність банку розширювати обсяги активних операцій та протистояти негативним наслідкам кризових ситуацій.

Актуальність теми. Банківська ліквідність відіграє життєво важливу роль як у діяльності окремого банку, так і в кредитній системі держави. Неліквідний банк не може виконувати свої функції і здійснювати операції з обслуговування клієнтів, його рейтинг знижується, що значно ускладнює запозичення коштів із зовнішніх джерел, банк втрачає потенційний прибуток. Надлишкова ліквідність є результатом негативного управління банком і свідчить про неспроможність менеджменту банку ефективно розпоряджатися залученими ресурсами. Така ліквідність спричиняє зниження рентабельності банківської діяльності й навіть може привести до збитковості банку.

Ефективне управління ліквідністю є необхідною умовою забезпечення безперебійної роботи банку, оптимального розподілу та використання банківських ресурсів. Виходячи з того, що основна мета управління ліквідністю банку полягає у забезпеченні достатнього рівня ліквідності при максимізації дохідності, її досягнення потребує розробки адекватного інструментарію управління ліквідністю банку, який би ґрунтувався на методах оцінювання потреби банку в ліквідних коштах та стратегіях управління ліквідністю банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й практичні аспекти управління ліквідністю банку досліджувались у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед зарубіжних економістів слід виділити роботи Ф. Алена, А. Н. Бергера, С. Г. Баумана, М. Беча, У. Коха, П. С. Роуза, Д. Ф. Сінкі, У. Тімоті, С. Фрімана та ін. Серед російських

науковців управлінню ліквідністю присвячені праці О. М. Волкової, С. А. Уразової, К. К. Філімонової-Арутюнової, П. С. Шальнової та ін. З вітчизняних науковців окремими питаннями управління ліквідністю займалися О. В. Васюренко, О. Д. Вовчак, А. П. Вожков, І. В. Волошин, А. М. Герасимович, А. О. Єпіфанов, І. Б. Івасів, Г. Т. Карчева, О. А. Криклій, О. І. Лаврушин, М. В. Марущак, В. І. Міщенко, Р. М. Набок, М. А. Поморина, Л. О. Примостка, Ю. С. Ребрик, Ю. С. Серпенінова, Н. О. Хіміч, В. М. Шелудько та ін.

Метою статті є дослідження сучасного стану ліквідності банків України, а також шляхи удосконалення управління ліквідністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток банківської системи в умовах нестабільності економіки потребує забезпечення ефективного функціонування основних інституцій. Стратегічний підхід до управління та планування банківською діяльністю дає змогу зберегти або покращити позиції банку на фінансовому ринку, досягти визначених цілей, уникнути фінансових, у тому числі банківських ризиків, привести у відповідність основні показники діяльності. Разом з тим, ліквідність є одним із ключових понять у банківській діяльності, основою характеристик надійності та стійкості банківських інститутів [1, с. 163].

Термін «ліквідність» (від лат. Liquidus – рідкий) у буквальному розумінні слова характеризує легкість реалізації, продажу, перетворення матеріальних цінностей у грошові активи [2, с. 69].

Базуючись на дослідженні теоретичних поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців, можна виділити три найбільш поширені точки зору щодо трактування поняття сутності поняття «ліквідність банку». Перша полягає в ототожненні ліквідності банку з наявним обсягом готівки.

Згідно з іншою точкою зору, ліквідність банку трактується як якісна характеристика об'єкта економічних відносин, а саме як здатність погашати свої зобов'язання в строк [3, с. 230].

Останнім часом надається перевага третій точці зору, згідно з якою ліквідність банку визначається не лише спроможністю банку розраховуватись за своїми зобов'язаннями, а й одночасним розширенням кредитної діяльності

Аналіз публікацій, присвячених проблемам ліквідності банку, показав, що в економічній літературі залежно від цілей аналізу або досліджень окремі науковці дають різні тлумачення категорії «ліквідність банку» (табл. 1).

Варто зазначити, що проблеми, пов'язані з ліквідністю вітчизняної банківської системи, у 2008 р. та на початку 2012 р. характеризуються діаметрально протилежними процесами. Згадуючи докризовий період 2006-2008 рр. варто зазначити, що вектор діяльності комерційних банків був направлений у бік ведення ризикового і довгострокового кредитування; залученням грошових ресурсів зі слабкою стратегією управління їхньою строковістю (в основному стимулювання приросту короткострокових депозитів) та переоцінкою заставного майна (мається на увазі хибність прогнозів у зміні вартості застави та їхньої ліквідності). Така діяльність більшості банків у результаті погіршення загальної ринкової кон'юнктури зумовила суттєву втрату ліквідності банківської системи та підірвала її стабільність. На сьогодні важливості набирає проблема нераціонально

Таблиця 1

Визначення поняття «ліквідність банку» [4, с. 6]

Автори	Визначення поняття «ліквідності банку»
Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні	Здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками й сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати).
А. О. Спіфанов Н. Г. Маслак І. В. Сало	1. Здатність банку своєчасно виконувати свої зобов'язання, причому не тільки щодо повернення вкладених коштів з виплатою встановленої плати, а й щодо надання кредитів. 2. Здатність купувати грошові кошти у Національного банку чи банків-кореспондентів за розумною ціною.
А. М. Мороз	Здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань. Вона визначається збалансованістю між термінами й сумами погашення активів та сумами виконання зобов'язань банку, а також термінами і сумами інших джерел та напрямів використання коштів типу видачі кредитів та понесених витрат.
І. В. Сало О. А. Криклій	Здатність банку виконувати свої зобов'язання (у будь-який момент за зобов'язаннями до запитання і відповідно до термінів за терміновими зобов'язаннями), маючи для цього достатню кількість готівки і безготівкових коштів.
М. І. Савлук	Здатність банку в будь-який момент часу виконувати свої зобов'язання перед вкладниками (фізичними та юридичними особами) в грошовій формі, на першу вимогу та в повній сумі.
З. І. Щибиволок	Мобільність активів банку для забезпечення вчасного виконання заздалегідь взятих зобов'язань та вимог, що виникли в процесі господарювання.
І. Б. Івасів	Спроможність банку виконувати свої зобов'язання, можливість задоволення кредитних заявок, які відповідають його стандартам кредитування.
П. С. Роуз	Банк вважають ліквідним, якщо він має доступ до коштів, які можна залучити за розумною ціною саме в той момент часу, коли вони необхідні. Це означає, що банк або вже має необхідну суму ліквідних коштів, або може швидко їх одержати з допомогою позик або продажу активів.
О. І. Лаврушин	Одна з узагальнених якісних характеристик діяльності банку, що обумовлює його надійність. Це здатність своєчасно і без втрат виконувати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами
О. В. Молчанов	Можливість використовувати його активи як наявні грошові кошти або швидко перетворювати їх на такі. Банк вважається ліквідним, якщо суми його грошових коштів, які він має можливість швидко мобілізувати з інших джерел, дозволяють своєчасно виконувати зобов'язання по пасиву.
Г. С. Панова	Можливість продавати ліквідні активи, придбавати грошові кошти в центральному банку і здійснювати емісію акцій, облигацій, депозитних і ощадних сертифікатів, інших боргових інструментів. Ліквідність для банку є його здатністю забезпечувати своєчасне виконання в грошовій формі своїх зобов'язань по пасиву. Ліквідність банку визначається збалансованістю активів і пасивів банку, ступенем відповідності термінів розміщення активів і залучених банком пасивів.

підвищеної банківської ліквідності, яка гальмує реформування та розвиток національної економіки. Такі процеси спричинені насамперед:

- 1) зниженням обсягів кредитування, що є наслідком:
 - а) надмірної перестороги комерційних банків збільшувати активні операції в напрямку ризикового кредитування, яке здійснювалось до початку кризи;
 - б) відсутності попиту на кредити з боку потенційних позичальників-суб'єктів господарювання із задовільним для банку фінансовим станом через повільність розвитку бізнесу;
 - в) наявності досі в кредитному портфелі вітчизняних банків великої частки проблемних позик, унаслідок чого менеджмент банку в першу чергу спрямовує зусилля та несе витрати на ліквідацію наявних проблем.
- 2) приростом вартості депозитного портфеля – з покращенням економічної ситуації схильність населення та корпорацій заощаджувати гроші на депозитних рахунках у банках зростає (станом на кінець третього кварталу 2012 р. депозитний портфель банків становив 537 млрд. грн., що на 9,2% більше, ніж на початок року) [5, с. 439].

Досліджуючи активи банків з погляду ліквідності, варто зауважити, що чим вища частка першокласних ліквідних активів, тим вища ліквідність банку, але й тим меншою буде дохідність. Це означає, що банку постійно доводиться обирати між максимізацією дохідності та підтриманням достатнього рівня ліквідності.

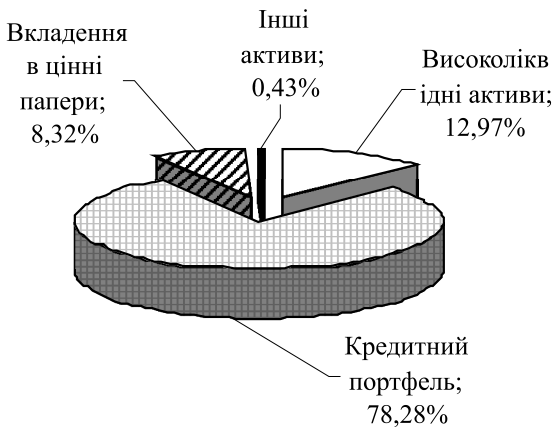

Рис. 1. Структура активів банків України станом на 1.01.2012 р.

Вітчизняні банки у 2011 р. продовжували нарощувати активні операції. Так, активи вітчизняних банків збільшились на 11,9 % і на 1 січня 2012 р. склали 1054,28 млрд. грн., при цьому значно зросли диспропорції у структурі активів вітчизняних банків (рис. 1).

Частка високоліквідних активів становить майже 13 %. Такі незначні обсяги високоліквідних активів банків України свідчать про часткові проблеми ліквідності вітчизняної банківської

системи. Банкам доводиться тримати значну частину активів у вигляді ліквідних коштів, щоб розраховуватись за своїми зобов'язаннями, недостатність ліквідних коштів може призвести до серйозних фінансових проблем і навіть до банкрутства.

Вкладення в цінні папери банками України на початок 2012 р. становлять лише 8,2 % (проти 8,9 % в попередньому році) від загального

обсягу активів. Це пов'язано з недостатнім розвитком ринку цінних паперів, значними ризиками та зростаючою конкуренцією в секторі банківського кредитування.

Найбільшу частину у структурі активів складає кредитний портфель, частка якого становить 78,28 %. Кредити є найбільш доходними активами, тому обсяги їх залучення зростають з кожним роком, проте така концентрація кредитів у загальній структурі активів призводить до зростання банківських ризиків.

Найдавнішим із головних інструментів регулювання ліквідності банку є обов'язкові резервні вимоги центрального банку. У вузькому значенні під обов'язковими резервами розуміють активи, які використовуються для забезпечення гарантованої ліквідності банків. Дія цього інструмента полягає у встановленні центральним банком нормативу резервування, у межах якого банки зобов'язані частину залучених коштів зберігати на рахунках у центральному банку. Варто зазначити, що у 2012 р. банки стовідсотково формували свої резерви і з кожним роком збільшували їх (рис. 2).

Створення резервів є одним із найпоширеніших методів зниження ризику кредитних операцій на рівні банку, захищає інтереси як вкладників, так і акціонерів, що підвищує стабільність і надійність банківської системи в цілому. Резерв під кредитні ризики становить більше 90% у загальному обсязі резервів за активними операціями, що підкреслює його важливість і першочергове значення в процесі формування банківських резервів.

Варто наголосити, що банки зацікавлені в тому, щоб штучно завищувати якість своїх кредитних портфелів і таким чином створювати менші резерви під них. Причина зрозуміла – резервування обмежує обсяги вільних коштів банку, зменшуючи наявні ліквідні кошти і обсяги кредитних операцій.

При цьому зауважимо, що ліквідність банку залежить також від рівня ризиковості активних операцій. Чим більша частка високоризикових

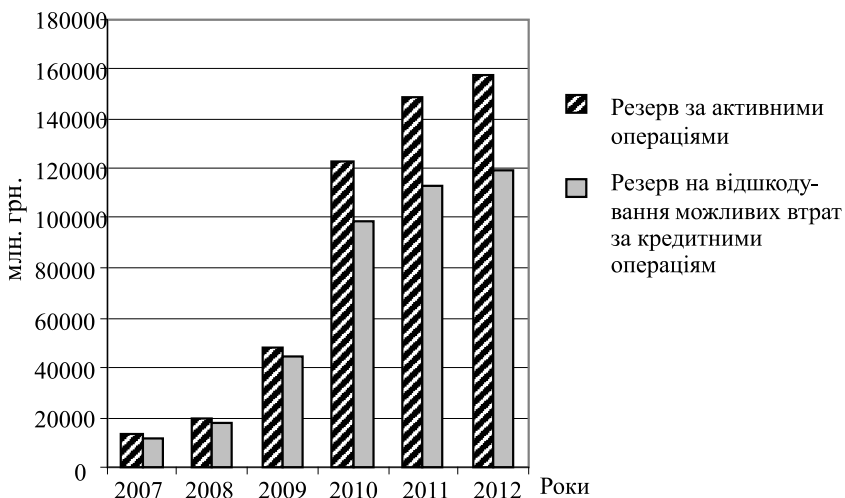

Рис. 2. Динаміка обсягів резервів банків України за період 2007-2012 рр.

активів, тим меншою буде ліквідність банку. Значна концентрація довгострокових та проблемних кредитів негативним чином впливає на ліквідність банків [6, с. 40].

Варто зазначити, що врахування структури і якості активів банку недостатньо для підтримання необхідного рівня ліквідності. Основою діяльності банку є створення відповідної ресурсної бази. Тому питання збереження, нарощування й використання ресурсної бази є досить важливим для банків.

Для визначення впливу структури пасивів на ліквідність розглянемо основні складові частини пасивів банків України (рис. 3).

Варто зазначити, що найбільшу питому вагу у структурі пасивів займають кошти фізичних та юридичних осіб, це є хорошою тенденцією, адже у 2009 р. найбільшу частку в структурі пасивів мали кошти банків.

Отже, на сьогодні заощадження фізичних осіб залишаються одним із найпривабливіших потенційних джерел банківських ресурсів. Кошти фізичних і юридичних осіб займають найбільшу частку в структурі пасивів і збільшуються протягом останніх двох років, а це свідчить про відновлення довіри клієнтів до банків, що своєю чергою покращує стан ліквідності банків.

Таким чином, результати проведеного дослідження структури активів і пасивів банків України дозволяють зробити висновок, що на сьогодні структура активів і пасивів банків не є оптимальною, але прямує до цього. Це сприяє зменшенню додаткових ризиків і, зокрема, ризику ліквідності.

Висновки. Слід зазначити, що фінансова криза виявила серйозні проблеми в системах управління ліквідністю в банках. Специфіка ризиків ліквідності полягає в тому, що банки були не готові до різкої зміни кон'юнктури грошових ринків і можливого відтоку вкладів населення.

Дослідження практики застосування зазначеного інструментарію регулювання банківської ліквідності на мікро- та макrorівні дозволило визначити можливі напрями їх удосконалення відповідно до передового зарубіжного досвіду з урахуванням особливостей розвитку грошово-кредитного ринку в Україні.

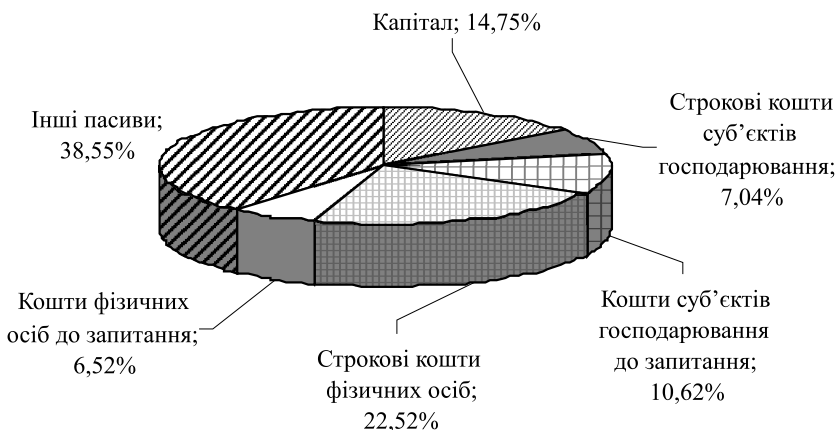

Рис. 3. Структура пасивів банків України станом на 1.01.2012 р.

Насамперед ідеться про можливий розгляд Національним банком України питання щодо встановлення нормативу довгострокової ліквідності (замість нормативу короткострокової ліквідності (Н6)). Необхідність виконання зазначеного нормативу дозволяє, як показує досвід Німеччини і Росії, посилити контроль за довгостроковою ліквідністю банків. Розв'язання проблеми довгострокової ліквідності банків в Україні є актуальним з огляду на зростаючі обсяги довгострокових кредитів (насамперед іпотечних) та наявність так званих гепів, тобто невідповідності між строками та сумами довгострокових активів і зобов'язань.

У віддаленій перспективі, враховуючи світовий досвід змін у використанні інструмента обов'язкових резервних вимог, перспективними напрямками удосконалення практики Національного банку України щодо використання механізму обов'язкового резервування, на нашу думку, буде:

- запровадження платної основи для коштів обов'язкових резервних вимог, за умови збереження на окремому рахунку у Національному банку України. Як показує досвід зарубіжних країн, центральні банки, в разі використання свого монопольного права монетарного регулювання шляхом застосування обов'язкових резервних вимог, здійснюють це на платній основі (Єврозона, Польща, Угорщина, Словаччина, Туреччина) або ж не застосовують цей інструмент узагалі (Канада, Великобританія, Нова Зеландія, Австралія, Швейцарія);
- усунення принципу диференціації розміру норми обов'язкового резервування за існуючим критерієм валюти залучених коштів (в міру зниження впливу доларизації економіки та наявних структурних дисбалансів в активних і пасивних операціях на ліквідність банківської системи, а також посилення гнучкості курсоутворення).

Також можна запропонувати вдосконалити інструменти з підтримки банківської ліквідності. Наприклад, у зарубіжних країнах (країнах ЄС, Росії та ін.) для регулювання ліквідності банків центральними банками надаються внутрішньоденні кредити. Використання цього виду кредиту зазначеним країнам дозволяє оперативно підтримувати миттєву ліквідність банків протягом одного робочого дня. Його запровадження позбавило банки необхідності підтримувати значні залишки коштів на кореспондентських рахунках для проведення поточних розрахунків, що позитивно вплинуло на зниження рівня надлишкової ліквідності банківської системи.

Крім цього, політика банків з управління ліквідністю повинна передбачати: підтримку більшого обсягу високоліквідних і ліквідних активів, ніж це необхідно для виконання нормативів миттєвої та поточної ліквідності; чіткі обмеження щодо можливості використання короткострокових зобов'язань для фінансування довгострокових активних операцій; наявність активів, які можуть бути використані як застава за кредитами рефінансування; наявність програми антикризових заходів, де була б обов'язково передбачена участь власників банку в підтриманні ліквідності банків та підвищенні рівня капіталізації.

Список використаних джерел

1. Іващук О. Концептуальні підходи до ліквідності банку як об'єкту фінансового управління / О. Іващук // Галицький економічний вісник. – 2010. – №2(27). – С. 163-169.

2. Банківські операції : [підручник] / за ред. В. І. Міщенка, Н. Г. Слав'янської. – К. : Знання, 2006. – 727 с.
3. Сало В. І. Фінансовий менеджмент банку : [навч. посіб.] / І. В. Сало, О. А. Криклій, – Суми : Університетська книга, 2007. – 313 с.
4. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку : [монографія] / за заг. ред. Ю. С. Серпенінової. – Суми : Університетська книга, 2011. – 136 с.
5. Остап С. В. Поняття банківської ліквідності та управління нею в умовах фінансової кризи / С. В. Остап, А. Я. Шлезінгер // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – №32. – С. 227-232. – Серія: Економіка.
6. Управління банківськими ризиками : [навч. посіб.] / Л. О. Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева та ін. ; за заг. ред. Л. О. Примостки. – Вид. 2-ге, без змін. – К. : КНЕУ, 2009. – 600 с.

Галайко Н. Р. Управление ликвидностью в современных условиях.

Исследовано понятие «ликвидность банка», проанализировано современное состояние ликвидности банков и банковской системы Украины, проведена зависимость между обязательным резервированием и ликвидностью банков, выявлено, что на сегодня структура активов и пассивов банков не является оптимальной, но стремится к этому. Это может способствовать уменьшению дополнительных рисков и, в частности, риска ликвидности. Предложено предоставлять центральным банком внутрисуточные кредиты для поддержки ликвидности банков, что позволит уменьшить значительные остатки средств корреспондентских счетов, открытых банками в Национальном банке Украины.

Ключевые слова: банк, ликвидность, обязательное резервирование, активы, пассивы.

Halayko N. R. Liquidity Management in Modern Terms.

A concept «liquidity of bank» is examined; the modern state of liquidity of banks and banking system of Ukraine is analyzed; the dependence between the obligatory reserving and liquidity of banks is found. It is revealed that for today the structure of assets and liabilities of banks is not optimal but is on the way to it. It can promote reduction of additional risks and, in particular, risk of liquidity. It is suggested for central bank to grant intraday credits to support the liquidity of banks that enables decreasing of considerable remains of funds of correspondent accounts opened by banks in the National Bank of Ukraine

Keywords: bank, liquidity, obligatory reserving, assets, liabilities.

Надійшло 29.04.2013 р.